

הרב שלמה דיכובסקי

הרגעת היולדת – שו"ת

שאלה:

האם הרגעתה הנפשית של מעוברת או של יולדת, מהוה גורם הלכתי?
האם מותר ליולדת לעבור בדיקות רפואיות פולשניות, לצורך כך?

תשובה:

בשולחן ערוך (אורח חיים סימן ש"ל א) נפסק: "יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחליץ עליה השבת לכל מה שצריכה... ומדליקין לה נר אפילו היא סומא. ומכל מקום, בכל מה שיכולין לשנות משנין". ה'משנה ברורה' (סק"ג) כתב: "ומדליקין לה נר אם הוא לילה, ואע"פ שחברותיה יודעות לעשות לה כל הדברים הנצרכים לה, אעפ"כ קים להו לחכמים דלא מיתבא דעתה דיולדת כששרויה בחושך. וכתבו התוספות ישנים שלהי יומא, דמשום הכי אפילו אינה אומרת כלום וגם החכמה אינה אומרת כלום, נמי מדליקין".

הרי לפנינו הלכה, שגם כאשר אין כל צורך אובייקטיבי בהדלקת נר בשבת, הצורך הנפשי מהוה גורם הלכתי המתיר חילול שבת.

הלכה דומה קיימת ביום הכפורים. בשו"ע (או"ח סימן תרי"ז, ב) נפסק: "עוברת שהריחה – ופניה משתנים, אע"פ שלא אמרה צריכה אני (רמ"א) – לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא. אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב, ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתישב דעתה". וכתב ב"באר היטב": "ואם אמרה צריכה אני – מאכילין אותה – אע"פ שאין פניה משתנות. ובשאר כל אדם, לא מהני אמירה א"כ נשתנה פניו".

גם כאן, לא מדובר בצורך אובייקטיבי, שהרי בשאר אדם יש צורך בשני דברים: שינוי פנים ואמירה. אעפ"כ, במעוברת מסתפקים בדבר אחד בלבד: שינוי פנים, או אמירה. וזאת, משום הרגישות המיוחדת של אשה בהריון, שכתוצאה ממנה, קיימת השפעה נפשית חריפה – השפעה פסיכוסומטית – של הנפש על הגוף.

הלכה נוספת, לגבי איסור דרבנן, יש בשכיב מרע. במסכת גיטין (דף עז, ב) נאמר, שהתירו לו להקנות לאשתו בשבת, את המקום שבו מונח הגט, בכדי להרגיעו שלא תזדקק אשתו ליבם, אם לא תקנה את הגט. (עין רש"י ותוס' שם).

ממקורות אלו נראה, שבמעוברת וביולדת, יש משמעות הלכתית לרגיעה הנפשית, וניתן להתיר איסור תורה – הדלקת נר בשבת – לצורך כך.

מאותה סיבה ומאותו טעם, יש להתיר לאשה בהריון, לעבור בדיקות רפואיות, בכדי לוודא העדר מום בעובר, אם הדבר נחוץ לצורך הרגעתה הנפשית. המדובר בבדיקות פולשניות, כגון בדיקת מי שפיר, וכדומה.

ראוי לצטט כאן קטע מ"אנציקלופדיה הלכתית רפואית" (לפרופ' אברהם שטינברג) חלק ה (עמ' 128 הערה 195): "יש להעיר, שהסיכוי למציאת מום או מחלה בעובר בעקבות בדיקת מי שפיר היא נמוכה, שהרי רק ב-3% מההריונות יש מומים משמעותיים בעובר, ולפיכך אם האשה סובלת ממתח נפשי רב מחשש שהעובר פגוע, יותר סביר שהבדיקה תרגיע אותה... עוד יש להעיר, שיכולים להיות שיקולים אחרים לביצוע בדיקות כאלו, כגון מום שלכל הדעות מותר להפיל (כגון אנאנצפלוס), או גילוי בעיה רצינית לחיי העובר, אשר אמנם לא תצדיק את הפלתו לשיטת האוסרים הפלה בכל מקרה, יהווה שיקול רציני להמנע מסיכון יתר של האשה בעת לידה, כגון להמנע מניתוח קיסרי... כמו כן, יש שגילוי מצב מסויים של העובר טרם לידתו, יכול להדריך ולכוון את המיילדים באיזה עיתוי ליילדו ובאיזו שיטה לבחור כדי לילדו בצורה הטובה ביותר. יתר על כן, בעתיד כשיתגברו האפשרויות לטיפולים תוך רחמיים, יהא לאיבחונים טרום לידתיים מקום ברור לצורך טיפול בעובר".

מכאן, שכאשר מדובר בבדיקות מסוג זה, יש להביא בחשבון את החיוניות הרפואית לקבלת אינפורמציה מדוייקת על העובר, גם לשלומו של העובר וגם לשלומה של היולדת. אין להסיק מכך, שבכל מקרה יש חובה על כל אשה לעבור את הבדיקות הללו. כאמור, מדובר במיעוט של 3% בלבד, ואין לחייב את 97% האחרים להבדק. אולם, כשיש בזה להרגיע את היולדת – ויש להרגעה משמעות הלכתית – אזי ראויים כל השיקולים הללו להצטרף יחד, ולהתיר את הבדיקה.

מקור הלכתי נוסף לחשיבות הרגעת היולדת, הוא במשנה במסכת שבת (פרק יז, ג): "וקורין לה חכמה ממקום למקום". מדובר באשה הכורעת ללדת, שניתן לקרוא לה מילדת בשבת ממקום למקום. ה"תפארת ישראל" במשניות כתב: "ונראה לי, דנקט חכמה, לאשמועינן דאפילו יש מילדת כאן, ורק דזו חכמה ביותר, אפילו הכי שרי". משמעות דבריו, לכאורה, שמותר לחלל שבת עבור הבאת מילדת חכמה ביותר, גם אם יש כאן מילדת חכמה שכישוריה מספיקים לטפל ביולדת.

הייתי מוסיף, שגם אם המילדת הנמצאת בריחוק מקום אינה חכמה יותר, אולם היולדת חשה בטחון ורגיעה עמה, והיא עומדת על כך שתטפל

בה, ניתן להביא את המילדת הזו בשבת. וזאת, משום שלא מן הכלל זוכה אדם להתרפא, ולב יודע מרת נפשו. ואכן כך הסיק כבוד הגר"י זילברשטיין שליט"א (בספר "תורת היולדת" פרק ז, ג), בשם חמיו מרן הגר"ש אלישיב שליט"א. אולם ציין, שאם בבית החולים הקרוב נמצאים רופאים בקיאים, אלא שברחוק נמצא רופא שידבר עמה בנחת ובפינוק, אך גם בקרוב אין לה פחד להיות מטופלת, צריך עיון גדול אם מותר לנסוע לשם בשבת.

לאמור לעיל, נראה לי. שאם היולדת עומדת על כך שתטופל ע"י הרופא הרחוק, ואין לה רגיעה נפשית בטיפול ע"י הרופא הקרוב, אזי ניתן להביא זאת בחשבון בהכרעה ההלכתית לנסוע לרופא או לבית החולים הרחוק. ואם התירו חז"ל הדלקת נר ליולדת סומא, בכדי להרגיעה, אע"פ שאינה רואה כלל את הנר, כל שכן שיש להתיר בכגון זה. כידוע, ברפואה, יש חשיבות רבה להרגשה הסובייקטיבית של החולה ולרגיעתו הנפשית. אי שקט או מתח, עלולים לפגוע באם או בעובר, ועל כן יש להתחשב בגורם זה, גם אם אין עדיפות לרופא הרחוק על פני הקרוב.

מאותו טעם נראה לי (בתשובה לשאלתו של ד"ר דניאל מלאך הי"ו), שאם האשה הכורעת ללדת, דורשת בתוקף שבעלה יחזיק בידה בעת הלידה – בעיה בהלכות נדה – ונראה לעין שהיא זקוקה לכך, לצורך רגיעתה הנפשית, אזי יש מקום להתיר לו ולה. הדברים אמורים במקום שנראה בעליל, שלא מדובר בפנינוק יתר, אלא בחרדה אמיתית ובחשש לשלומה. עצה חכמה בנושא זה, ניתנה בכנס של "מכון פועה", והיא חבישת כפפה רפואית דקה על ידו של הבעל, בדרך זו, הבעיה ההלכתית קלה בהרבה. מובן, שאין להתיר מגע מסוג זה, שלא לצורך רפואי, כאמור לעיל.

אדיש במפורש, שהדברים אמורים רק כאשר קיימת בעיה אמיתית, שלא ניתן לפותרה בדרך אחרית. ברור, שאם אמה או אחותה נמצאות במקום וניתן להסתייע בהן, אזי אין מקום להתיר. אבל, כאשר אין אפשרות כזו, או שהיולדת מתעקשת ולא ניתן להרגיעה בדרך אחרת, יש מקום להיתר.

אחר הדברים האלה, הגיעתני תגובתו של כבוד הרה"ג אליהו אחרר שליט"א רב העיר מודיעין, שהעיר על דברי. ההערה המרכזית בדבריו, היא ביחס לפסק השו"ע (יורה דעה קצ"ה יז): "אם בעלה רופא אסור למשש לה הדופק". הרמ"א השיג וכתב: "ולפי מה שכתבתי דנוהגין היתר אם צריכה אליו דמשמש לה, כל שכן שמותר למשש לה הדופק אם אין רופא אחר וצריכה אליו ויש סכנה בחוליה (כך דקדק הבית יוסף מלשון הרמב"ן סימן קכז)". מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, היא באיסור "לא תקרבו לגלות ערוה". לדעת הרמב"ם (אסורי ביאה כא יט), אסור מן התורה, ואילו לרמב"ן (ספר המצוות ל"ת שנג), האיסור מדרבנן, והפסוק אסמכתא בלבד.

אולם הש"ך (ס"ק כ), כתב שם: "ומיהו אם החולה מסוכן ואין שם רופאים משמע קצת מדברי תשובת הרמב"ן סימן קכז דשרי מפני פקוח נפש. אלא די"ל דלטעמיה אזיל דסבירא ליה דנגיעת נדה אינו אלא מדרבנן, אבל לרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מן התורה, הכא אע"פ שיש פקוח נפש אפשר דאסור משום אביזרא דגלוי עריות, וצ"ע. עכ"ל ב"י. ואין נראה, דודאי אף לרמב"ם ליכא איסור דאורייתא, אלא כשעושה כן דרך תאוה וחיבת ביאה... מה שאין כן הכא". אמנם ה"בית שמואל" (אבן העזר כ א), השיג על הש"ך, והסיק שלדעת הרמב"ם אפילו אם אינו עושה דרך חיבה, אסור מן התורה.

לדברי הבית יוסף, בפירושו דעת הרמב"ם, ולדעתו של הבית שמואל, כיצד ניתן להתיר לבעל להחזיק ביד אשתו הכורעת ללדת, ולא לחשוש לאיסור תורה?

יכולתי להשיב על כך, כי דעת הש"ך מקובלת על רוב הפוסקים – עיין ב"אוצר הפוסקים" אבהע"ז שם. בנדוננו, במדובר באשה הכורעת ללדת, שנחשבת לחולה שיש בה סכנה. ועיין ב"משנה ברורה" סימן תריז סק"ט, שילדת נחשבת לחולה שיש בה סכנה, "אפילו לא ילדה עדיין, רק אחזו לה צירי לידה". הבעל נחשב ל"רופא", לגבי יתובי דעתא, ואין אחר שיכול לישב את דעתה כמוהו. היות ויתובי דעתא נחשב בהלכה כדבר שמחללים עליו שבת, על כן ניתן להתיר באשה הכורעת ללדת לעבור על איסור, לצורך פקוח נפש, כדעת הש"ך.

אולם חשבתי, שגם לשיטת הב"י וכמסקנת הב"ש, ניתן להתיר. אפרש דברי.

יש הבדל בהלכה באשה נדה, בין אם האיש חולה וזקוק לסיועה של אשתו הנדה, לבין אם האשה הנדה חולה וזקוקה לסיועו של האיש. הרא"ש בתשובה (כלל כט) כתב: "מי שהוא חולה ואשתו נדה ואין לו מי שישמשנו זולתה, מותרת לשמשו, רק שתזהר ביותר מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו, שמאחר שאין לו זולתה אי אפשר שלא תשמשנו". כך גם פסק בשו"ע יור"ד סימן קצה טו.

מאידך, לגבי אשה נדה, נפסק בשו"ע שם סעיף טז: "אשה חולה והיא נדה, אסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה, כגון להקימה ולהשכיבה ולסמכה". הרמ"א חולק וכתב: "וי"א דאם אין לו מי שישמשנה מותר בכל ענין, וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך".

דברי הב"י לקוחים מ"תרומת הדשן" סימן רנב, שכתב כי יש הבדל בין אשה נדה המותרת לשמש את בעלה, לבין איש האסור לשמש את אשתו הנדה, וזאת משום "שדוקא כשהוא חולה והיא בריאה שרי, כיון דחולה הוא

ליכא למיחש להרגל עבירה דאין יצרו מתגבר עליו ויפייסנה, ובחולי דידה אין קפידא כל כך דאפשר לשמש עמה בחוליה".

ברור לחלוטין, שכאשר האשה כורעת ללדת, ובפרט כשהיא בחדר לידה, אין כל אפשרות מעשית להרגל דבר, ויש סכנת נפשות לה ולעובר אם חלילה יגיעו לכלל מעשה. על אחת כמה וכמה, כאשר הצוות הרפואי נמצא במקום. אין בעל שפוי בדעתו, שיפגע באשתו ובעובר לעת הזאת. על כן, בנדוננו אין כל מקום לחשש של עבירה, ובכגון זה אין לאסור על הבעל לטפל באשתו ליתובי דעתא, אם יש צורך רפואי בכך, ולא ניתן להרגיע אותה בדרך אחרת.

יש לצרף כאן את דברי הגמרא במסכת סוטה (דף כא, ב): "היכי דמי חסיד שוטה? כגון דקא אבעא איתתא בנהרא, ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה". בודאי, שיש בזה מעין אביזריהו דעריות, ואעפ"כ במקום פקוח נפש התירו, ומי שאינו עושה כן ומחמיר על עצמו, נקרא חסיד שוטה.

גם כאן העירני הרב אלחרר, שאין לנו לחדש מדעתנו קולות באיסור נגיעה, גם במקום שאין חשש להרגל עבירה, ודיני הרחקה באשתו חמורים יותר מאשר באשה זרה.

אינני מסכים לדבריו. חז"ל התירו לבעל לטפל באשתו הנדה במקום שאין חשש לעבירה, כאמור לעיל. אין סיבה שלא נראה את הרגעת היולדת כצורך רפואי לכל דבר, וכפי שהתירו להדליק אור ליולדת סומא בכדי שתתישב דעתה. טענה נוספת שהעלה, כי במציל אשה הטובעת בנהר, אינו מתכוון לעבירה, ואילו כאן מתכוונים שניהם לנגיעה של חיבה גם לכך אינני מסכים. הגמרא במסכת סוטה, עוסקת במפורש באדם שמסתכל ונהנה. בכל מקרה לא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואדם מצוי אינו יכול להמנע גם מהסתכלות של הנאה. ברור לי, שגם כאשר ההצלה כרוכה בהנאה, אם ימנע מלהציל בכדי שלא ליהנות, הוא שופך דמים. האם יעלה על הדעת, שאדם הרואה את אשתו הנדה טובעת בנהר או במצב אחר של סיכון, ימנע מהצלתה בגלל צדקות יתירה של טענת אביזריהו דעריות, וימתין עד אשר יגיעו כוחות ההצלה. אדם הנוהג כך, הוא שוטה גמור וחסר דעה.

העירוני עוד, שיש חשש שההיתר יתפשט, ונשים ידרשו זאת מן הבעלים גם כשאין לכך צורך רפואי אמיתי. חושבני, כי הדרך הנכונה היא חינוך ולימוד של הזוגות הצעירים בטרם נישואיהם בכדי שידעו את חומר האיסור. אולם בד בבד, איני רואה שיש למנוע פרום היתר במקרים קיצוניים. השמירה על הגבולות הרצויים, היא חלק ממלחמת היצר הקבועה, שכולנו שותפים לה.

סיכומם של דברים: "יהרג ובל יעבור" מצאנו. "יהרוג ואל יעבור" לא מצאנו. יכול אדם להחמיר על עצמו, וחייב אדם למסור עצמו להריגה בעבירות החמורות. אבל אינו יכול להחמיר על זולתו ולהכניסו לחשש פקוח נפש, גם בעבירות אלו. לכן, חובה על אדם הרואה אשה ערומה הטובעת בנהר להצילה, למרות שהצלתה כרוכה במגע פיזי בכל גופה. אשתו של אדם אינה שונה, ואדרבא, הוא חייב בהצלתה ופדיונה. במקרה, שלדעת הרופא, נמצאת היולדת במצב של היסטריה, או שיש חשש לישוב דעתה בתהליך הלידה, ובעלה הוא היחיד שיכול לסייע לה, אזי חובתו שלא להחמיר על עצמו.

אציין עוד, שההיתר שכתבתי ללבישת כפפה, הוא כתוספת להקלשת חומר האיסור. ברור, שבמקום איסור, אין מקום להיתר בכפפה, והדבר גם לא עלה על דעתי, אבל כסניף הלכתי ניתן לצרף את הדבר הזה. וכפי שכתב ב"פתחי תשובה" (יור"ד קצה יז) בשם ספר מקור חיים, שהורו המורים, להניח בגד על הדופק, ויוכל בעלה למשש את הדופק על אותו בגד המפסיק. בהזדמנות זו, אתייחס לשאלה שנשאלתי ע"י כבוד הרב מנחם בורשטיין שליט"א, בכנס הנ"ל.

השאלה היא: האם לאור ההתפתחות הרבה בנושא הפריה חוץ-גופית, ניתן להמנע מחיוב גירושין, כאשר ניתן לפתור את בעית חוסר הפוריות של אחד מבני הזוג בדרך זו? והאם ניתן לחייב את בן הזוג האחר לשתף פעולה, לצורך כך?

יש לציין, שנושא ההפריה החוץ-גופית צעד קדימה באופן רב מאוד בשנים האחרונות. פרופ' משיח – מן המובילים במחקר ובעשיה בתחום הזה, בארץ ובעולם – קבע חד משמעית בכנס, שבכל מקום שמתגלית בעיה רפואית בכניסה להריון, עדיף לפנות מיידית להפריה חוץ-גופית, ולא לבזבז זמן בטיפול תרופתי או כירורגי. אחוזי ההצלחה בהולדת ילדים בהפריה חוץ-גופית, מתקרבים לאחוזי ההצלחה בהריון רגיל.

את תשובתי אסכם במילים אלו:

בני זוג מחויבים ומשועבדים זה לזו, בתחום חיי האישות. השעבוד כולל גם עשית כל הדרוש לצורך קיום מצות פריה ורביה. מידת המאמץ הכרוכה בכך, היא בהתאם לסביר בהולדת ילדים. כידוע, עושים בני זוג מאמצים רבים להביא ילדים לעולם. על כן, כל שמדובר במאמץ סביר שנעשה ע"י בני זוג, ניתן לחייב את הצדדים. המדד הוא מידת המאמץ שאשה סבירה או בעל סביר היו עושים, בכדי לזכות לפרי בטן.

המדיניות של בתי הדין הרבניים בנושא זה היתה, שלא לחייב את הצדדים בכל עשייה לא טבעית. וכל שמתגלה צורך לפעולות לא טבעיות, אין לחייבם לכך, וממילא אפשר לחייב בגירושין.

מדיניות זו לא נראית לי כיום. גם הריון סדיר כרוך בדרך כלל בבדיקות רפואיות רבות: בדיקות דם, אולטרה סאונד ועוד. לעיתים, יש צורך בשמירת הריון, כתפירת צואר הרחם וכדומה. האם ניתן להעלות על הדעת, סירוב של האשה לביצוע הבדיקות הללו, ולא לראות בזה הפרת ההתחייבויות של חיי הנישואין? באותה מידה, יש צורך בבדיקות של הבעל, אם לאיתור בעית פוריות, או לבירור מחלות גנטיות, או התאמה של סוג הדם. האם ניתן להעלות על הדעת סירוב של הבעל לביצוע הבדיקה, מבלי שיפר בזה את התחייבותו בחיי הנישואין?

הריון ע"י הפרייה חוץ-גופית, נחשב כיום יותר ויותר לדרך טבעית להולדת ילדים, כאשר מתגלה קושי בדרך הרגילה. למה לראות בדרך זו חריג נדיר, ולהמנע מחיוב בן הזוג או בת הזוג, לשתף פעולה? כולנו יודעים, שבני זוג סבירים יעשו הכל, בכדי לזכות לפרי בטן. יוציאו הוצאות מרובות, וירחיקו נדוד לרופאים הטובים שבידם להושיע. בהפריה חוץ-גופית רגילה, מידת המאמץ הנדרשת מן הצדדים, אינה עולה על מה שבני זוג סבירים עושים לזכות בילדים, ולמה לא נחייבם בכך.

על כן, אני נוטה להגיע למסקנה, שכיום יש מקום לחיוב בן הזוג הסרבן, לפעול בדרך זו, במידה ומדובר בהפריה שאינה חורגת מן המקובל.

מקור: אסיא עה-עו, עמ' 116-122 (2005)